هۆکارەکانی بەدەوڵەتنەبوونی کورد!

سیروان کاوسی

15/9/2013

بەشی یەکەم

مێژووی دێرینی گەلان بەگشتی تەژییە لەتێکهەڵپرژان و سەرکەوتن و هەڵەنگوتن و نووچدان و سەرهاتیی دڵتەزێن، هزر و رامان ومیتۆلۆژیا و کۆمەڵەچیرۆکی جۆراوجۆر کە دەماودەم هاتوون و لەدرێژایی زەماندا مێژوو، شارستانیێتی، ئاین و کولتوور و داونەریتی گەلانی ئەورۆیان لەسەر بنیادنراوە. مێژووی دوور و نێزیکی کورد بەهۆی ژێردەستی و نەبوونی کیانی سەربەخۆی کوردی و، پێڕەوکردنی سیاسەتی پاکتاوی رەگەزیی هەر لەسەدەکانی کۆن و ناوەڕاستی زاینەوە کە بندەستی سێ ئیمپراتۆریی ئیسلامیی عەرەبی و ئێرانی و تورکی بوو، دواتریش لەسەدساڵی رابردوودا بەشێوەیەکی سیستەماتیک لەلایەن رژێمەکانی داگیرکەرییەوە بەرەوڕووی جینۆسایدی ئابووری و کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی و رەگەزی و تالانکاری و تووناکردنی ئاسەواری بووەتەوە و هەوڵێکی زۆر دراوە بۆ ئەوەی مێژووی راستینەی ونکرێ و بشێوێندرێ.

ئەگەرچی زۆرینەی کورد رەچەلەکی خۆمان دەبەینەوە سەر ئیمپراتۆریی مادەکان و، شانازیی بەرابردووی خۆمانەوە دەکەین، بەڵام کەم نین ئەو نووسەر و رۆشنبیرانەی کورد و بیانی کە دەڵێن: چ پێوەندییەکی رەگەزیی لەنێوان کورد و مادەکاندا نەبووە و نییە و، باوەڕیانوایە بنەچە و رەگەزی کورد لەو هۆز و گەلانە پێکهاتووە کە پێش هاتنی ئارییەکان لە باکووری قەفقازیاوە بەرەو هیندستان و پەلاتی ئێران، لەزنجیرەچیاکانی زاگروس و ئەو ناوچەیە ژیاوە کە لەیۆنانی کۆن بە "**میسۆپۆتامیا** (1)" نێوی هاتووە.

مێژوونووسانی کورد و بیانی، هەروەها نووسەرانی سەر بە داگیرکەرانی کوردستان، سەبارەت بە رەچەڵەک و پەیدابوونی کورد بۆچوونی جیاواز و دوور لەیەکیان هەیە، لەنێویاندا ئەوانەی وا بەشێوازێکی زانستی لەمێژووی کەونارانی کوردیان کۆڵیوەتەوە، دەڵێن: رەگەزی ئێستای کورد تێکەڵاوێکە لەو هۆز و

سەریانهەڵداوە لەڕووی مێژووی شارستانییەوە، کوردستان بەیەکێ لەکۆنترین ناوچەکانی خاوەن شارستانێتی جیهان هەژمار دەکرێت(4*).

لەپێوەندیی لەگەڵ زمانی کوردیدا، کۆنترین شێوەی وشەی کورد لەنێو نووسراوەی کۆنی "بزماری" تاکو ئەوڕۆ دۆزرابێتەوە لەشێوازی نووسینی "مات کورداکی" داهاتووە کە مێژووەکەی دەگەڕێتەوە بۆ هەزارەی سێی پێشزاین. وشەی "مات" بەمانای هەوارگەیە و، "کی" نیشانەیەکی کۆنی سۆمەرییە و مانای "زەوی" بووە.

یەکێ لەو هۆزانەی پێش هاتنی ئارییەکان، لەکوردستان و لەرۆژاوای ئێستای کوردستان توانیویانە بۆ ماوەی هەزارساڵێک حکوومەتێکی بەهێز دامەزرێنن و، هۆزەکانی دەوروبەریش بخەنەژێر ڕکێفیانەوە، هۆزی هۆری (خۆری) بوون، زمانەکەشیان زمانی زاگرۆسی بووە و، لەڕەوتی خۆیدا نێوی "ئۆرارتوو" پلێنراوە. بەپێی ئەو بەڵگەنامانەی کە خۆرییەکان بەزمانی خۆری و "ئەکەدی" بۆیان بەجێهێشتووین، دەردەکەوێ شوێنی نیشتەجێبوونیان هەر ئەم کوردستانەی ئێستابووە (5*).

هەر لە سەدەکانی پێش زاینەوە لەلایەن ئاشورییەکانەوە نێوی کورد بە "KURHI" هاتووە، دواتریش نێزیک بە سێ سەدە پێشزاین لەلایەن مێژوونووس و فەرماندەکانی یۆنانی کۆنەوە وەک "گزەنفۆن" فەرماندەی دەهەزار سوارەی یۆنانی، مێژوونووسانی وەک "هێرۆدۆت" و "پۆلیپ" و "بەتلەمیۆس" وە، نێوی "مارد" و "کورت"، "کورتچەکە" (KURCHEKE) و "کوردیک" (KURDIKH) و "کۆردووک" (KURDUKH) هێنراوە کە لە کوردستانی ئێستا و ئازەربایجان (ئاترۆپاتاکان) ژیاون.

لەگەڵ پەرەسەندنی قۆناخی کۆیلایەتی و شەڕوشۆر و پەلاماردانی هۆز و گەلان بۆ داگیرکردنی زەویوزاری بەپیتوبەرەکەت و نیشتگە و حەشیمەتی یەکتر، شار و کۆشکوتەلار و پێگەی سەربازی و چینی دەسترۆیشتوو و، پلەنزم و پیشەوەر و جۆتکار پەیدابوون، لەمەوە قۆناخی فیۆدالیزم سەریهەڵدا بەڵام کۆیلەکردنی مرۆڤەکان وەک رابردوو مایەوە و لەکاتی داگیرکردنی وڵاتاندا خەڵکەکەی دەبوونە کۆیلە و لەسازکردنی کۆشکوتەلار و قەڵاوە هەتاکو خزمەتکردنی ئاژەڵ و باخداری و پەرەپێدانی کشتوکاڵی و بەردەستیکردنی چینەکانی گەلی باڵادەست بەکاردەهێنران.

شانبەشانی ئەم گۆڕانکارییە سیاسی و کۆمەڵایەتییانە، لەنێو هۆز و گەلانی جۆراوجۆردا، بەپێی

بەتایبەتیی لەسەردەمی پەیدابوونی ئاینی عیسایی و دواتر لەکاتی پەیدابوونی ئاینی ئیسلام، پەرەی سەند و داگیرکردنی ولاتانی دی، بەنێوی فەرمانی خودێ و شەڕی رەوا وپیرۆز لەدژی "کافران" و نەیاران لەقەڵەم درا.

دوای ئەوەی پێغەمبەری ئیسلام - محەممەد بەچەند شێوازێک، لەماوەی بیستوچەند ساڵێک ئاینی ئیسلامی لەعەرەبستاندا بلاوکردەوە، ئەوجا جێنشینەکانی، بۆ بەهێزترکردنی رێبازەکەی دەستیانکرد بەلەشکرکێشی بۆ سەر گەلانی ناموسڵمان. لەسەردەمی "عومەری فارۆق" (عمر ابن خطاب) کە پاش خەڵیفە ئەبووبەکر لەساڵی 634 بۆ 644 ی زاینی بوو بەخەڵیفەی دووەم، هێرشی موسڵمانان بۆ سەر ئیمپراتۆری ساسانی و کوردستان و میسر و سووریا دەستیپێکرد. دوای تێکشکانی ئیمپراتۆریی ساسانی و داگیرکردنی ولاتانی میسر و ئێران و ولاتی سووریا، بەربەرەکانێی گەلی کورد لەزۆربەی ناوچە و هەرێمەکانی کوردستان دژ بە سوپای عەرەب سالانێکی زۆر درێژەیکێشا. شەڕ و پێکدادانی کوردانی زەردەشتی بەسەرۆکایەتیی "ڤەرۆخپاشا" لە بنگرد و دۆڵی مەرگە و چیاکانی "ئاسۆس"، لەدژی سوپای ئیسلام بەفەرماندەیەتیی "سعد ابن ابی وقاص" لەساڵی 635 بۆ 640 ی زاینیی، لەگەڵ زنجیرەیەک جەنگی گەورەوگران بەسەرۆکایەتیی پاشا "مێردانیکور" (6*) لەپشتدەر، بەخوێناویترین جەنگەکانی ئەو سەردەمە دەژمێردرێن و، سوپای ئیسلام بەدانی هەزاران کوژراو کە بەشێکی گۆڕستانەکەیان لە سەرووی گوندی "مەرگە" لەنێزیک شاری "دووکان" بەجێماوە، توانی ناوچەی پشتدەر و دوکان داگیربکا و، دەست بکات بە قەلاچۆکردنی دانیشتوانەکەی. لەم بارەوە ئیمام واقدی کە بەیەکەم مێژوونوسی موسڵمان ناسراوە باسی جەنگی پشتدەری بەم شێوەیە تۆمارکردووە:

دوای گرتنی قەڵاکەی میردانیکورد تەواوی ناوچەکە کەوتە ژێر دەستی سوپای موسڵمانانەوە. ئەمیر خالید نامەیەکی نوسی بۆ خەلیفە عومەری کوڕی خەتاب ئەمەش دەقی نامەکەیە:

"بەناوی خودای بەخشندە و میهرەبان. لە خالیدی کوڕی وەلیدەوە بۆ جێنشینی پێغەمبەر عومەری کوڕی خەتاب ڕەحمەتی خوا بباریێنیت بەسەرتانا. من سوپاسیێژی خودایەک دەکەم کە جگە لەو هیچ کەس شایەنی نییە. هەروەها ڕەحمەتی خوا برژێت بەسەر پێغەمبەر و هەموو موسڵمانان لە مەککەو مەدینە لەمهاجرو ئەنسار. سوپاس بۆ خودا ناوچەی مەرگە و پشتدرو دووگۆمانمان

ئیمام واقدی لەدرێژەی نووسینەکەیدا دەڵێ: "پاش تووناکردنی هێزوتواناى کوردانی پشتدەر و قەڵاچۆکردنی دانیشتوانی گوندی "بێژوێ" ی سەر بەئالانی سەردەشت لەلایەن قەعقاعی کوری خەڵیفە عومەرەوە، ئەباعوبەید، خالیدی نارد بۆ ڕۆژهەڵات (ڕۆژهەڵاتی کوردستان) و قەعقاعی کوڕی خەڵیفە عومەریشی نارد بۆ شارەزوور.

ڕۆژی نووسینی ئەم نامەیە (یەکشەممە بووی۱۲ ذي القعيدي سال۲۱هجری).

هەر لەو سەروبەندەدا و، لەناوچەیەکی دیکەی کوردستان - لە هەورامان و شارەزوور، سوپای ئیسلام دەستیکرد بە سووتاندنی پەرستگەکانی زەردەشتی ولەنێوبردنی جەنگاوەرانی کورد و بەدیلگرتنی هەزاران ژنومنداڵ و، تالانکردنی سامانی دانیشتوانەکەی، ئەمەش 1378 ساڵێک لەمەوبەر لەلایەن زانایەکی ئەو سەردەمەی ناوچەی هەورامان بە هۆنراوە نووسراوە کە دەڵێ:

هورمزان رمان، ئاتران کوژان

وێشان شاردەوە گەورە گەورەکان

زۆرکاری عەرەب کردنە خاپوور

گنائی پالە هەتا شارەزوور

شەن و کەنیکا وەدیل بشێنا

مەرد ئازا تلی وەڕوی هوێنا

رەوشتی زەردەشت مانۆوە بێ کەس

بزیکا نیکا هورمز وەهیچ کەس.

بەهەڵدانەوەی لاپەڕەکانی مێژووەکەی "ئیمام واقدی"، ئەوەمان بۆ ئاشکرادەبێ، هۆز و عەشیرەتەکوردەکان تەنیا ئەوکات بەرەنگاری سوپای عەرەب بوونەتەوە کە هێرشکراوەتە سەرخۆیان، هەوڵیاننەداوە هەموو پێکەوە شەڕی سوپای عەرەب بکەن. ئەمەش هۆیەک بووە سەرکردەکانی سوپای عەرەب، بۆ ترساندنی هۆزەکانی دیکە، هۆزێکیان بنبڕکردووە و، بەهاسانی توانیویانە یەک بەیەکیان بخەنە ژێررکێفی خۆیانەوە و ناچاریانکەن واز لەئاینی زەردەشتی بهێنن و، ئاینی ئیسلامیان بەسەردا بسەپێنن. زۆرێک لەهۆزەکوردەکان دوای ئەوەی بەچارەنووسی ئەو هۆزانەیان زانیوە کە لەگەڵ لەشکری عەرەب بەشەڕهاتوون، بۆ پاراستنی خۆیان و ژنومنداڵ و سامانیان ناچاربوونە ببنە موسڵمان. هێزی هێرشکاری عەرەبی موسڵمانیش کە بەناوەرۆکی فەرمانی "جیهاد" و "ئەنفال" گۆشکرابوو، زۆر بێبەزەییانە بەرەنگاری